

Saarenheimo M. 2012. Muistamisen vimma. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Ilman muistia elämästä puuttuisi jatkuvuus, mutta ilman kykyä unohtaa siitä tulisi painajainen. Muistoihin liittyy voimakkaita tunteita, niin iloa, voimaa ja lohdutusta antavia kuin surua, tuskaa ja ahdistusta tuottavia. Muisti mahdollistaa uusien taitojen oppimisen ja varmistaa minuuden jatkuvuuden tunteen. Muistin ja minuuden suhde on vuorovaikutteinen: muistot rakentavat minuutta, mutta samanaikaisesti ihmisen tietoinen ja tiedostamaton ohjaa muistamista, valikoi ja muokkaa hänen itsensä kannalta johdonmukaisiksi tarinoiksi. Muistisairaankin ihmisen minäkäsitys voi säilyä, vaikka hän ei välttämättä muistakaan ihmisiä ja tapahtumia. Muisti myös laittaa meidät kokemaan uudelleen niitä tilanteita, jotka haluaisimme kaikin voimin unohtaa. Kun ihminen ei tule toimeen muistojensa kanssa, sureminen ja traumojen työstäminen ei etene, niin selviytymiskeinoksi voi esimerkiksi tulla päihteidenkäyttö. Muisteleminen ja tarinoiden kertominen on tärkeä tapa muistaa – ja työstää. Se saattaa myös olla keino muistaa toisin, tarvittaessa jopa unohtaa.

Muistamisen vimma on viisas, kaunis ja syvälinen tutkielma muistamisesta, unohtamista ja niiden välisestä vuorovaikutuksesta. Kirjoittaja Marja Saarenheimo on filosofian tohtori, psykologi ja psykoterapeutti, joka on julkaissut artikkeleita ja oppikirjoja esimerkiksi vanhenemisen psykologiasta ja mielenterveydestä. Tekijä kertoo valinneensa keskustelukumppaneikseen kuusi hänelle merkittävää kirjailijaa.

Näiden kirjailijoiden kautta Saarenheimo pohtii ihmisenä olemisen ikuisuuskysymyksiä muistamisesta, unohtamisesta, oivaltamisesta, häpeästä ja syyllisyydestä. Mikä on muistamisen ja unohtamisen merkitys ihmisen minuudelle ja mielenterveydelle? Mitä tapahtuu nykyhetkelle, kun kadonneeksi luultu menneisyys palaa, kun varmaksi luultu historia muuttaakin muotoaan tai häviää kokonaan? Tekijä käy vuoropuhelua myös psykologian, sosiaalitutkimuksen ja neurotieteiden kanssa ja luo uusia yhteyksiä näkökulmien välille. Muisti on mysteeri, johon ihmisellä ei ole kovinkaan paljoa valtaa.

Milan Kunderan (1983) Naurun ja unohduksen kirja, liittyy Tšekkoslovakian historiaan ja vuoden 1968 miehitykseen, jossa Neuvostoliitto ihmisoikeuksien ja demokratian lisäksi raunioitti myös muistot. Kundera kuvaa inhimillisen muistin perustaa, joka mahdollistaa vääristelyn, liioittelun ja poispyyhkimisen. Todellinen elämä ei ole koskaan eheä kertomus vaan jo lähtökohtaisesti ristiriitainen. Nykyhetki ei ole samanlainen kuin sen muisto eikä muistaminen ole unohtamisen vastakohta vaan yksi sen muoto.

Marcelin Proustin (2007) Kadonnutta aikaa *etsimässä* –sarja nostaa esille tahattoman ja usein tiedostamattoman muistin käsitteen. Ihmisen aisti- ja tunnemuisti ovat olemassa jo ennen puhuttua kieltä ja joissakin tilanteissa ne aktivoituvat. Ruumis muistaa tuntemalla, mieli ei tulkitse, ei päällystä ajatuksilla, arvostelulla tai merkityksillä, jolloin ihminen ei pelkästään muista, vaan elää uudelleen kokemansa.

Siri Husvedtin (2010) *Vapiseva nainen – hermojeni tarina* kertoo vapinasta, joka ei vaikuta tietoiseen ajatteluun ja muistiin. Teos pohtii eri näkökulmista mitä vaikutuksia vapinalla on kirjoittajan elämäntarinalle ja minuuden kokemuksille. Amerikkalainen elegia (2011) kuvaa isän kuoleman jälkeen paljastuvaa salaisuutta, mutta tarkastelee monen traumaattisen tarinan kautta miten ihmiset tulevat toimeen haavoittavien muistojensa kanssa.

W.G. Sebaldin (2012) *Austerlitz* on synkkä kertomus juutalaisesta miehestä, joka joutui toisessa maailmansodassa viisivuotiaana eroon vanhemmistaan. Tarina on kuvaus yksilön hauraudesta suurten yhteiskunnallisten katastrofien pyörteissä. Tietoisuudesta pois häädetty menneisyys murtautuu kuitenkin esiin kun päähenkilö kokee rautatieasemalla selittämätöntä surua, aistii kipujälkiä, jotka hän liittää siellä oleskelleiden ihmisten pelkoihin ja tuskaan.

Bernhard Schlinkin (2009) *Lukija*-romaani kuvaa toisen maailmansodan ja natsi-Saksan seurauksia. Kirjan ja samannimisen elokuvan ydinteema on, miten nykyhetken tieto entisestä rakastetusta muuttaa menneisyyden muistikuvia. Ihmisen mieli pyrkii sijoittamaan hyvän ja pahan eri kohteisiin voidakseen kokea maailman edes jotakuinkin ymmärrettäväksi.

Sebaldin ja Schlinkin teokset kertovat sanoin kuvaamatonta historiaa, mutta ne eivät yritäkään antaa suoria vastauksia: miten noita tapahtumia pitäisi muistaa – vai onko merkittävämpää, että ne eivät koskaan unohdu? Auttaako kärsimyksen työstäminen mielekkääksi tarinaksi kestämään sietämätöntä? Tarina synnyttää ymmärrettävyyden illuusion sellaistenkin asioiden äärellä, joita ei voi eikä pidä ymmärtää.

Lisa Genovan (2010) romaani *Edelleen Alice* kuvaa muistisairauteen sairastuneen psykologian naisprofessorin ja hänen läheistensä kokemuksia muistin murenemisesta. Saarenheimo kysyy, onko nykyhetkellä merkitystä, jos sitä ei muista huomenna? Jos minus rakentuu muistoista, niin mikä on muistisairaahan identiteetti? Milloin minus ei enää ole minä? Näitä kuvauksia on kirjallisuudessa ja muussa kulttuurissa sangen vähän – mielen sairaudet ovat pelottavia ja kantavat stigmaa. Kovinkaan paljoa ei tiedetä kuinka pitkään ja millaisena tietoisuus omasta itsestä säilyy. Samanaikaisesti kuitenkin kyky olla läsnä tässä hetkessä märehittämättä mennyttä tai murehtimatta tulevaa liitetään tasapainoiseen elämään. "Vaikka unohdan tämän päivän, se ei tarkoita etteikö sillä olisi merkitystä."

Näiden teoksien kautta Saarenheimo tarkastelee muistin merkitystä yhteiskunnan ja yksittäisen ihmisen osalta tavalla, joka täydentää tieteellistä tutkimusta. Kirja ei yritä tarjota lopullista totuutta muistamisesta, mutta se osoittaa, että on hyödyllistä etsiä vastauksia muualtakin kuin totutuista paikoista. Tieteellinen tieto ei kykene tavoittamaan elämän moniulotteisuutta saatikka sen vivahteita. Todellinen elämä ei ole koskaan eheä kertomus, vaan värikäs ja ristiriitainen kuva, joka muuttuu tarkastelukohdan mukaan. Historiaa ja todellisuutta hallitsevat aina kulloinkin valtaapitävät: esimerkiksi sodan historian kirjoittaa voittaja – häviäjät poistetaan kuvista! Kirjallisuus ja taide ylipäätään avaavat ulottuvuuksia sekä kollektiiviseen muistiin että yksittäisen ihmisen tarinoihin, ilmaisee, kuvittaa ja sanoittaa sitäkin mitä tieteellinen tieto ei tavoita. Kollektiivinen muisti elää tarinoissa, myyteissä, kuvissa, ja musiikissa. Ekologinen, ihmisen luonnollista elämää, yksilöllisiä ja kulttuurisia merkityksiä ja ympäristöä tarkasteleva tutkimus tuottaa jatkuvasti uutta tietoa muistin, unohtamisen, tiedonkäsittelyn ja minuuden suhteesta.

Muistamisen vimma on lukukokemuksena kiinnostava, innostava ja ajatuksia herättävä, joka sopii kaikille auttamistyötä tekeville. Se myös ravistelee saavutuksiin ja suorittamiseen sidottua elämäntavan arvostusta, koska muistisairaus ei katso yhteiskunnallista asemaa eikä edes terveellisiä elämäntapoja noudattavia uhreja arpoessaan. Lukija joutuu kohtaamaan ihmisenä olemisen haavoittuvuutta ja haurautta.